

JEAN-PIERRE VERNANT (1914-2007), istoric și antropolog francez, a studiat filozofia și psihologia la Sorbona. Din 1948, când a intrat ca cercetător la CNRS (*Centrul Național de Cercetări Științifice*), preocupările lui s-au îndreptat spre antropologia Greciei antice. Zece ani mai târziu, în 1958, a devenit director de studii la *École des hautes études en sciences sociales*, unde, în 1964, a creat *Centrul de Cercetări Comparate asupra Societăților Antice* (în prezent, *Centre Louis Gernet*). Din 1975 până în 1984 a ocupat, la *Collège de France*, catedra de studii comparate ale religiilor antice, unde a fost apoi profesor onorific. Abordarea lui structuralistă a mitului, tragediei și societății din Grecia antică a exercitat și continuă să exercite o influență majoră asupra cercetătorilor gândirii grecești. Printre operele lui, consacrate aproape exclusiv Greciei antice, se numără:

- *Les origines de la Pensée grecque* (Paris, P.U.F., 1962);
- *Mythe et Pensée chez les Grecs, études de psychologie historique* (Paris, F. Maspero, 1965);
- *Problèmes de la guerre en Grèce ancienne*, (Paris-La Haye, Mouton, 1968);
- *Mythe et tragédie en Grèce ancienne* (în colaborare cu Pierre Vidal-Naquet; Paris, F. Maspero, 1972);
- *Mythe et société en Grèce ancienne* (Paris, F. Maspero, 1974);
- *Les ruses de l'intelligence, la «metis» des Grecs* (în colaborare cu Marcel Detienne; Paris, Flammarion, 1974);
- *Religion grecque, religions antiques* (Paris, F. Maspero, 1976);
- *Religions, histoires, raisons* (Paris, F. Maspero, 1979);
- *La cuisine du sacrifice en pays grec* (în colaborare cu Marcel Detienne; Paris, Gallimard, 1979);
- *La mort dans les yeux. Figures de l'autre en Grèce ancienne* (Paris, Hachette, 1985);
- *Mythe et tragédie, II* (în colaborare cu Pierre Vidal-Naquet; Paris, La Découverte, 1986);
- *Travail et esclavage en Grèce ancienne* (în colaborare cu Pierre Vidal-Naquet; Bruxelles, Complexe, 1988);
- *L'individu, la mort, l'amour: soi-même et l'autre en Grèce ancienne* (Paris, Gallimard, 1989);
- *Mythe et religion en Grèce ancienne* (Paris, Seuil, 1990);
- *Figures, idoles, masques* (Paris, Julliard, 1990);
- *La Grèce ancienne* (în colaborare cu Pierre Vidal-Naquet):
Tome I: Du mythe à la raison (Paris, Seuil, 1990);
Tome II: L'espace et le temps (Paris, Seuil, 1991);
Tome III: Rites de passage et transgression (Paris, Seuil, 1992);
- *Œdipe et ses mythes* (în colaborare cu Pierre Vidal-Naquet; Bruxelles, Complexe, 1994);
- *Entre mythe et politique* (Paris, Seuil, 1996);
- *L'Univers, les dieux, les hommes, récits grecs des origines* (Paris, Seuil, 1999);
- *La Traversée des frontières* (Paris, Seuil, 2004);
- *Pandora, la première femme* (Paris, Bayard, 2005).

DORIN ONOFREI a absolvit Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, specializarea *Filologie clasică*. Traduceri: Serghei Dașkov, *Dicționar de împărați bizantini*, Editura Enciclopedică, București, 1999; Michel Minder, *Didactica funcțională*, Cartier, Chișinău, 2003; Mihail Verșovski, *Planeta proștilor*, Editura ARC, Chișinău, 2007; Pauline Schmitt Pantel, *Zei și zeițele Greciei explicați copiilor*, Cartier, Chișinău, 2008; Viviane Koenig, *Cele mai frumoase mituri ale Greciei*, Cartier, Chișinău, 2009; Viviane Koenig, *Cele mai frumoase mituri ale Romei*, Cartier, Chișinău, 2009; Zaza Burciuladze, *Kafka instant*, Cartier, Chișinău, 2011.

Jean-Pierre VERNANT

UNIVERSUL ZEII OAMENII

MITURI GRECEȘTI
ALE ORIGINILOR

Ediția a II-a

Traducere din franceză de Dorin ONOFREI

CARTIER
i s t o r i c

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr.24, sectorul 2, București.

Tel./fax: 210 80 51. E-mail: romania@cartier.md

Cartier & Roman LLC, Fort Lauderdale, SUA. E-mail: usa@cartier.md

Suport juridic: Efrim, Roșca și Asociații

www.cartier.md

Cărțile Cartier pot fi procurate în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks, Barnes & Noble și www.cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 022 24 10 00.

E-mail: librariadinhol@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România

Tel./fax: (021) 210.80.51

E-mail: romania@cartier.md

www.cartier.md

Taxele poștale sînt suportate de editură. Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Cartier istoric* este coordonată de Virgil Păslariuc

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Em. Galaicu-Păun

Coperta seriei: Vitalie Coroban

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Tatiana Cunup, Vitalie Coroban

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Jean-Pierre Vernant

L'UNIVERS, LES DIEUX, LES HOMMES

© Éditions du Seuil, 1999. Collection *La Librairie du XXe siècle*, sous la direction de Maurice Olender.

Jean-Pierre Vernant

UNIVERSUL, ZEII, OAMENII

Ediția a II-a, februarie 2016

© 2016, 2013, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Vernant, Jean-Pierre.

Universul, Zeii, Oamenii: Mituri grecești ale originilor/Jean-Pierre Vernant;

trad. din fr. de Dorin Onofrei. – Ed. a 2-a. – Chișinău: Cartier, 2016 (Tipogr. „Bons Offices”). – 204 p. –

(Colecția „Cartier istoric”/coord. de Virgil Păslariuc).

500 ex.

ISBN 978-9975-86-051-2.

255

V 48

CUPRINS

PREFAȚĂ	7
ORIGINEA UNIVERSULUI	13
În străfundul Gliei: Hăul.....	14
Castrarea lui Uranos	17
Pământul, spațiul, cerul.....	19
Discordie și iubire.....	22
RĂZBOIUL ZEILOR, DOMNIA LUI ZEUS.....	25
În pântecul patern.....	27
O hrană a nemuririi.....	29
Suveranitatea lui Zeus.....	33
Șiretlicurile puterii.....	36
Mamă universală și Haos.....	38
Tyfon sau criza puterii supreme.....	40
Victoria asupra giganților.....	44
Roadele efemere.....	45
La tribunalul Olimpului.....	47
Un rău iremediabil.....	50
Vârsta de aur: oameni și zei.....	51
LUMEA OAMENILOR.....	55
Prometeu șiretul.....	56
O partidă de șah.....	57
Un foc muritor.....	61
Pandora sau inventarea femeii.....	64
Timpul care trece.....	70
RĂZBOIUL TROIAN.....	75
Căsătoria lui Peleus.....	78
Trei zeițe în fața unui măr de aur.....	82
Elena, vinovată ori inocentă?.....	86
Să mori tânăr, să supraviețuiești prin glorie.....	90

ODISEU SAU AVENTURA UMANĂ	95
În țara uitării.....	97
Odiseu ca Nimeni față în față cu Ciclopul.....	99
Idila cu Circe.....	104
Cei-fără-nume, cei-fără-chip.....	109
Insula lui Calypso.....	115
Un paradis în miniatură.....	116
Imposibila uitare.....	119
Gol și invizibil.....	121
Un cerșetor dubios.....	126
O cicatrice semnată Odiseu.....	129
A încorda arcu suveran.....	132
Un secret împărțit.....	135
Prezentul regăsit.....	138
DIONYSOS LA THEBA	141
Europa hoinara.....	143
Străin și autohtoni.....	145
Coapsa uterină.....	147
Preot itinerant și femeii sălbatice.....	149
„L-am văzut văzându-mă”.....	153
Refuzul celui alt, identitate pierdută.....	157
OEDIP INOPORTUNUL	159
Generații șchioape.....	161
„Un fiu de pripas”.....	163
Îndrăzneală sinistră.....	166
„Părinții tăi nu erau părinții tăi”.....	170
Omul: trei în unul.....	172
Copiii lui Oedip.....	174
Un metec oficial.....	176
PERSEUS, MOARTEA, IMAGINEA	179
Nașterea lui Perseus.....	180
Goana după Gorgone.....	182
Frumusețea Andromedei.....	187
GLOSAR	191

PREFAȚĂ

A fost odată... E titlul pe care mă gândisem la început să-l dau acestei cărți. În cele din urmă, am ales să-l înlocuiesc cu altul, mai explicit. Dar, în pragul lucrării, nu mă pot abține să nu evoc amintirea al cărei ecou a fost primul titlu care se află la originea acestor texte.

Cu un sfert de secol în urmă, când nepotul meu era mic și își petrecea vacanța împreună cu soția mea și cu mine, între noi se stabilise o regulă la fel de imperioasă ca și toaleta și masa: în fiecare seară, când se făcea ora de culcare și Julien se urca în pat, îl auzeam chemându-mă din camera lui, adesea cu nerăbdare: „JP, povestea, povestea!” Mergeam să mă așez lângă el și îi povesteam o legendă grecească. O culegeam fără prea multă osteneală din repertoriul de mituri cu care îmi petreceam timpul analizându-le, decorticiându-le, comparându-le, interpretându-le, pentru a încerca să le înțeleg, dar pe care i le transmiteam altfel, fără ocolișuri, așa cum îmi veneau, ca pe niște basme, fără altă preocupare decât să urmez, pe parcursul narațiunii mele, de la cap la coadă, firul povestirii în tensiunea sa dramatică: a fost odată... Julien, numai urechi, părea mulțumit. Eu, la fel. Eram bucuros să-i împărtășesc direct, ca de la om la om, un pic din acest univers grecesc, de care sunt atașat și a cărui supraviețuire în fiecare dintre noi mi se pare, în lumea de azi, mai necesară ca oricând. Îmi plăcea și faptul că această moștenire îi parvine prin viu grai, în maniera a ceea ce Platon numește mituri povestite de dădace, la fel ca lucrurile care trec de la o generație la următoarea în afara oricărui învățământ oficial, fără a tranzita prin cărți, pentru a constitui un bagaj de conduite și de cunoștințe „hors-texte”: de la

regulile bunei-cuviințe, în vorbire și în acțiune, și bunele moravuri, până la tehnicile corpului: modurile de a merge, de a alerga, de a înota, de a merge pe bicicletă, de a urca în copaci, pe ziduri ori pe stânci...

Desigur, ar fi fost o mare naivitate să cred că aş contribui la menținerea în viață a unor legende antice prin faptul că le ofer în fiecare seară vocea mea pentru a fi povestite unui copil. Dar atunci era o epocă, cum își amintește bine toată lumea – e vorba de anii '70 –, când mitul avea vânt din pupa. După Dumézil și Lévi-Strauss, febra studiilor mitologice pusese stăpânire pe vreo douăzeci de eleniști, care se lansaseră, odată cu mine, în explorarea lumii legendare a Greciei antice. Pe măsură ce avansam, iar analizele noastre progresau, existența unei gândiri mitice în general devenea tot mai problematică și ajungeam să ne punem întrebarea: ce este un mit? Ori, mai precis, ținând seama de domeniul nostru de cercetare: ce este un mit grecesc? O povestire, bineînțeles. Dar mai trebuie știut modul în care aceste povestiri s-au constituit, s-au fixat, s-au transmis, s-au conservat. Or, în cazul grec, ele nu ne-au parvenit decât la sfârșit de carieră, sub formă de texte scrise, cele mai vechi dintre care aparțin unor opere literare ce fac parte din toate genurile: epopee, poezie, tragedie, istorie, chiar filosofie, și în care, cu excepția *Iliadei*, a *Odiseei* și a *Teogoniei* lui Hesiod, ele figurează, cel mai adesea, dispersate, într-o manieră fragmentară, uneori aluzivă. Numai într-o epocă târzie, abia către începutul erei noastre, erudiții au adunat aceste tradiții multiple, mai mult ori mai puțin divergente, pentru a le prezenta unificate în același corpus, aranjate una după alta, ca pe rafturile unei *Bibliotecii*, ca să reluăm titlul pe care l-a dat Apollodor repertoriului său, devenit unul dintre marii clasici în materie. Astfel s-a construit ceea ce s-a convenit să se numească mitologia greacă.

Mit, mitologie sunt, într-adevăr, cuvinte grecești legate de istoria și de anumite aspecte ale acestei civilizații. Trebuie oare să conchidem că, în afară de civilizația greacă, ele nu sunt pertinente și că mitul, mitologia nu

există decât sub forma și în sensul grecesc? Adevărat este tocmai contrariul. Legende elene înseși, pentru a putea fi înțelese, necesită comparația cu istorisirile tradiționale ale altor popoare, aparținând unor culturi și unor epoci foarte diverse, fie că este vorba de China, de India, de Orientul Apropiat antic, de America precolumbiană ori de Africa. Dacă această comparație s-a impus, este pentru că respectivele tradiții narative, așa diferite cum sunt, prezintă între ele și în raport cu cazul grec destule puncte comune ca să poată fi considerate înrudite unele cu altele. Claude Lévi-Strauss va putea afirma, constatând parcă o evidență, că un mit, de oriunde ar veni, se recunoaște ca atare din prima clipă, fără să existe riscul unei confuzii cu alte forme de povestire. Într-adevăr, există o distanță bine marcată între mit și povestirea istorică, care, în Grecia, s-a constituit, oarecum, *împotriva* mitului, în măsura în care s-a dorit ca ea să fie relatarea exactă a unor evenimente destul de apropiate în timp pentru a putea fi confirmate de martori de încredere. Cât despre povestirea literară, în cazul acesteia este vorba despre o pură ficțiune, prezentată în mod manifest ca atare, a cărei calitate ține, înainte de toate, de talentul și de măiestria celui care a realizat-o. Aceste două tipuri de povestire sunt, în mod normal, atribuite unui autor care își asumă responsabilitatea pentru ele și care le comunică, sub numele său, sub formă de scriere, unui public cititor.

Cu totul altul este statutul mitului. Acesta se prezintă sub înfățișarea unei povestiri venite din negura vremurilor, care era deja acolo înainte ca un povestitor oarecare să porceadă la nararea ei. În acest sens, povestirea mitică nu ține de invenția individuală, nici de fantezia creatoare, ci de transmitere și de memorie. Această legătură intimă, funcțională cu memorizarea aproprie mitul de poezie, care, la origine, în cele mai vechi manifestări ale sale, se poate confunda cu procesul de elaborare mitică. Cazul epopeii homerice este exemplar, sub acest raport. Pentru a izvedi povestirile sale despre aventurile eroilor legendari, epopeea operează, la început, cu procedeele

poeziei orale, compuse și cântate în fața auditorilor de către generații succesive de azei inspirați de zeița Memoria (*Mnēmosynē*), și de-abia mai târziu face obiectul unei redactări, menite să stabilească și să fixeze textul oficial.

Și azi încă un poem nu poate exista decât dacă este rostit; el trebuie știut pe dinafară și, pentru a-i da viață, trebuie recitat cu cuvintele tăcute ale verbului interior. Nici mitul nu este viu decât dacă este încă povestit, din generație în generație, în cursul existenței cotidiene. În caz contrar, exilat în adâncul bibliotecilor, încremenit sub formă de scrieri, iată-l devenit referință savantă pentru o elită de lectori specializați în mitologie.

Memorie, oralitate, tradiție: acestea sunt condițiile de existență și de supraviețuire ale mitului. Ele îi impun anumite trăsături caracteristice, care se revelează mai clar dacă vom continua comparația dintre activitatea poetică și activitatea mitică. Rolul pe care cuvântul îl joacă în fiecare dintre acestea dă seama despre o diferență esențială între ele. De atunci de când, în Occident, odată cu trubadurii, poezia a devenit autonomă, de când s-a separat nu numai de marile narațiuni mitice, ci și de muzica ce o însoțea până în secolul al XIV-lea, ea s-a constituit într-un domeniu specific de expresie verbală. Fiecare poem reprezintă, de atunci, o construcție singulară, foarte complexă, polisemantică, bineînțeles, dar atât de riguros organizată, cu o legătură atât de strânsă între diferitele sale părți și la toate nivelele, încât trebuie memorizată și recitată așa cum este, fără a omite ori a schimba ceva în text. Poemul rămâne identic în cadrul tuturor performanțelor care îl actualizează, în spațiu și în timp. Verbul care îi dă viață textului poetic, în public, pentru auditori, ori în particular, pentru un individ aparte, are un aspect unic și imuabil. Un singur cuvânt modificat, un singur vers sărit, un ritm decalat, și întregul edificiu al poemului e la pământ.

Narațiunea mitică, dimpotrivă, nu este, ca textul poetic, polisemantică doar în sine, datorită multiplelor sale planuri de semnificație. Ea nu este fixată într-o formă definitivă, ci comportă întotdeauna variante, versiuni multiple, pe care povestitorul le are la dispoziția sa, dintre

care alege în funcție de circumstanțe, de publicul ori de preferințele sale, și pe care le poate trunchia, adăuga, modifica după bunul său plac. Atâta timp cât este vie o tradiție orală a legendelor, cât timp aceasta menține contactul cu modul de gândire și cu moravurile unui grup, ea își păstrează dinamismul: narațiunea rămâne parțial deschisă pentru inovare. Atunci când specialistul în mitologia antică o descoperă la sfârșit de cale, fosilizată deja în scrieri literare ori savante, cum am spus că e cazul grec, fiecare legendă reclamă, dacă vrea s-o descifreze corect, ca el să-și extindă ancheta, palier cu palier: de la una dintre versiunile ei spre toate celelalte cu aceeași temă, oricât ar fi ele de minore, apoi spre alte narațiuni mitice, apropiate ori depărtate, și chiar spre alte texte aparținând unor sectoare diferite ale aceleiași culturi: literare, științifice, politice, filosofice și, în cele din urmă, spre narațiuni mai mult ori mai puțin similare ale unor civilizații îndepărtate. Ceea ce-i interesează, de fapt, pe istoric și pe antropolog este *arrière-planul* intelectual, a cărui mărturie o reprezintă firul narativ, cadrul pe care este țesut acesta, aspect ce nu poate fi decelat decât prin compararea narațiunilor, în jocul decalajelor și asemănarilor dintre ele. Într-adevăr, pot fi aplicate la diverse mitologii observațiile foarte bine formulate ale lui Jacques Roubaud cu privire la poemele homerice cu elementul lor legendar: „Ele nu sunt doar niște povestiri. Ele conțin comoara gândurilor, a formelor lingvistice, a reprezentărilor cosmologice, a preceptelor morale etc., care constituie moștenirea comună a grecilor din epoca preclasică”¹.

În săpăturile sale întreprinse pentru a scoate la lumină aceste „comori” subiacente, această moștenire comună a grecilor, cercetătorul poate încerca uneori un sentiment de frustrare, ca și cum ar fi pierdut din vedere, în decursul cercetărilor sale, „plăcerea extremă” pentru care La Fontaine se felicita dinainte „dacă i se povestea *Piele de măgar*”. Plăcerii povestirii, pe

¹ Jacques Roubaud, *Poésie, Mémoire, Lecture*, Paris-Tübingen, Eggingen, Éditions Isele, coll. „Les Conférences du Divan”, 1998, p. 10.

care o evocam în primele rânduri ale acestui cuvânt-înainte, i-aș fi pus cruce fără nicio umbră de regret dacă, peste un sfert de secol, pe aceeași frumoasă insulă unde împărțeam cu Julien vacanțe și povestiri, niște prieteni nu mi-ar fi cerut, într-o bună zi, să le povestesc mituri grecești. Ceea ce am și făcut. Atunci ei, cu suficientă insistență cât să mă convingă, m-au făcut să promit că voi așterne pe hârtie ceea ce le povestisem. N-a fost un lucru ușor. De la cuvântul rostit la textul scris e o trecere foarte anevoioasă. Nu numai pentru că scrisul ignoră ceea ce dă substanță și viață povestirii orale: vocea, tonul, ritmul, gestul, dar și pentru că, în spatele acestor forme de exprimare, stau două stiluri de gândire diferite. Atunci când o intervenție orală este reprodusă pe hârtie ca atare, textul nu rezistă. Atunci când, dimpotrivă, textul este redactat la început în scris, lectura lui cu voce tare nu înșală pe nimeni: el nu este făcut pentru a fi ascultat de auditori; el este exterior oralității. Acestei prime dificultăți – a scrie așa cum se vorbește – i se adaugă multe altele. Trebuie să alegi, de la bun început, o versiune, adică să neglijezi variantele, să treci cu buretele peste ele, să le reduci la tăcere. Până și în modul de a povesti versiunea selectată, naratorul intervine personal și face pe interpretul chiar și acolo unde nu există un model definitiv fixat al scenariului mitic pe care îl expune. În plus, cum ar putea cercetătorul uita, atunci când se face povestitor, că el este, de asemenea, un savant în căutarea bazei intelectuale a miturilor și că va injecta în povestirea sa acele semnificații cărora studiile sale anterioare le-au probat valoarea?

Nu ignoram nici obstacolele, nici pericolele. Am făcut totuși acest pas. Am încercat să povestesc ca și cum tradiția acestor mituri s-ar putea încă perpetua. Voiam ca vocea care, odinioară, de-a lungul secolelor, se adresa direct ascultătorilor greci și care a amuțit să se facă din nou auzită de cititorii de azi și ca, în anumite pagini ale acestei cărți, dacă voi fi ajuns acolo, să continue să răsune ca un ecou.

ORIGINEA UNIVERSULUI

Ce exista atunci când încă nu exista niciun lucru, când nu exista nimic? La această întrebare, grecii au răspuns cu povestiri și cu mituri.

La începutul începutului, ceea ce a existat mai întâi a fost Hăul; grecii îi zic *Chaos*, Haosul. Ce este Hăul? Este un vid, un vid întunecos unde nu se poate distinge nimic. Spațiu al căderii, al amețelii și al confuziei, fără capăt, fără fund. Acest Hău absoarbe precum deschizătura unui gătlej imens în care totul este înghițit de aceeași noapte indistinctă. Așadar, la origine nu exista decât acest Hău, abis orb, nocturn, nemărginit.

Pe urmă a apărut Glia. Grecii îi zic *Gaia*. Glia s-a ivit chiar din sânul Hăului. Iat-o deci născută după Haos și reprezentând, în unele privințe, contrariul acestuia. Glia nu mai este acel spațiu al căderii întunecos, nemărginit, nedefinit. Glia posedă o formă distinctă, separată, precisă. Confuziei, indistinției tenebroase a Haosului se opun claritatea, tăria, stabilitatea Gaiei. Pe suprafața Gliei, orice lucru este conturat, vizibil, solid. Gaia poate fi definită ca acel ceva pe care zeii, oamenii și animalele pot merge cu încredere. Ea este planșul lumii.

În străfundul Gliei: Hăul

Născută din vastul Hău, lumea are, de acum înainte, un planșeu. Pe de o parte, acest planșeu se ridică în înalt sub formă de munți; pe de altă parte, el pătrunde adânc în jos sub formă de subterană. Această „sub-glie” se prelungește în mod indefinit, astfel încât, într-un fel, la temelia Gaiei, sub pământul tare și solid, se află întotdeauna abisul, Haosul. Glia, ivită din sânul Hăului, este legată de acesta în adâncuri. Haosul evocă pentru greci un fel de ceață opacă în care toate hotarele devin nebuloase. În străfundurile cele mai adânci ale Gliei se regăsește acest aspect haotic original.

Dacă Glia apare vederii cu claritate, dacă are o formă bine conturată, dacă tot ce stă să ia naștere din ea va poseda, ca și ea, limite și hotare distincte, ea rămâne totuși, în adâncurile sale, asemănă-

toare Hăului. Ea este Glia cea neagră. Adjectivele care o definesc în povestiri pot fi similare celor care descriu Hăul. Glia cea neagră se întinde între jos și sus; între, pe de o parte, întunecimea și înrădăcinarea în Hău, proprii adâncurilor sale, și, pe de altă parte, munții încununați cu zăpadă pe care ea îi proiectează spre cer, munții luminoși, cele mai înalte culmi ale cărora ating acea zonă a cerului care este inundată mereu de lumină.

În această casă care este cosmosul, Glia constituie temelia, însă ea nu are doar această funcție. Ea le zămislește și le hrănește pe toate, mai puțin anumite entități despre care vom vorbi mai târziu și care au ieșit din Haos. Gaia este mama universală. Pădurile, munții, grotlele subterane, valurile mării, cerul fără margini, toate își trag obârșia din Gaia, Glia-mamă. Așadar, la început a fost abisul, Hăul, imens gătlej în formă de genune întunecoasă, fără limite, care însă, într-o etapă următoare, se deschide spre un planșeu solid: Glia. Aceasta se avântă în sus, coboară în jos.

După Haos și Glie, își face apariția, în al treilea rând, cel pe care grecii îl numesc *Eros*, iar mai târziu îi vor zice „vechea Iubire”, reprezentat în imagini cu părul blond: este Iubirea primordială. Care e rostul acestui *Eros* primordial? Căci, în acele vremuri îndepărtate, nu există încă nici masculin, nici feminin, nu există ființe sexuate. Acest *Eros* primordial nu este cel care va apărea mai târziu, odată cu existența bărbaților și femeilor, a masculilor și femelelor. Din acel moment, problema care se va pune va fi cea a acuplării sexelor contrare, ceea ce implică, în mod necesar, o dorință din partea fiecăruia, o formă de consimțământ.

Chaos, așadar, este un cuvânt neutru, nicidecum masculin. *Gaia*, Glia mamă, este, evident, un feminin. Dar pe cine poate ea iubi în afară de sine însăși, câtă vreme e singură de tot, doar cu Haosul? *Eros*, care apare al treilea, după Hău și Glie, nu poate pune deci începutul lucrurilor ce țin de relațiile amoroase sexuate. Primul *Eros* exprimă un imbold pentru univers. Așa cum Glia s-a ivit din Hău, din Glie va țâșni ceea ce conține ea în adâncurile sale. Cele

ce se aflau în ea, amestecate cu ea se pomenesc împinse în afară: ea le dă naștere fără să fi fost nevoie să se împreuneze cu cineva. Ceea ce Glia produce și dă la iveală este chiar ceea ce se găsea tănuț în ea.

Glia dă naștere, mai întâi, unui personaj foarte important, *Uranos*, Cerul, ba chiar Cerul înstelat. Apoi, ea îl aduce pe lume pe *Pontos*, adică apa, toate apele, iar mai exact, Noianul mării, deoarece cuvântul grecesc este de genul masculin. Glia îi zămisleşte, aşadar, fără a se împreuna cu cineva. Prin forța lăuntrică pe care o poartă în sine, Glia dezvoltă ceva ce era deja în ea și care, din momentul când este scos la iveală, devine dubletul și contrariul ei. De ce? Pentru că ea procreează Cerul înstelat egal cu ea însăși, ca o replică la fel de solidă, la fel de tare și de aceeași mărime ca ea. Atunci Uranos se întinde peste ea. Glia și Cerul constituie două planuri suprapuse ale universului, un planșeu și o boltă, un dedesubt și un deasupra, care se acoperă complet.

Când Glia îi dă naștere lui *Pontos*, Noianul mării, acesta o completează și se insinuează în interiorul ei, îi pune limite sub forma unor vaste întinderi lichide. Noianul mării, ca și Uranos, reprezintă contrariul Gliei. Dacă Glia e solidă, compactă, și lucrurile nu pot să se amestece cu ea, Noianul mării, dimpotrivă, nu e, în ce-l privește, decât lichiditate, fluiditate informă și insesizabilă: apele sale se amestecă, indistincte și confuze. La suprafață, *Pontos* este luminos, însă în adâncurile sale el este absolut obscur, ceea ce îl pune în legătură, ca și pe Glie, cu un aspect haotic.

Astfel, lumea se construiește pornind de la trei entități primordiale: *Chaos*, *Gaia*, *Eros*, apoi de la două entități aduse pe lume de Glie: *Uranos* și *Pontos*. Ele sunt, în egală măsură, forțe naturale și divinități. *Gaia* este pământul pe care mergem și, în același timp, o zeiță. *Pontos* reprezintă întinsul mării și constituie, de asemenea, o putere divină, căreia i se poate închina un cult. Din acest punct, urmează povestiri de un alt tip, istorii violente și dramatice.

Castrarea lui Uranos

Să începem cu Cerul. Iată-l, aşadar, pe Uranos, născut de Gaia și de aceeași mărime ca ea. El e culcat, tolănit peste cea care i-a dat viață. Cerul acoperă complet Glia. Fiecare porțiune de pământ este dublată de o bucată de cer care i se lipește de piele. Din momentul când Gaia, divinitate puternică, Glia-mamă, îl aduce pe lume pe Uranos, care este pandantul ei exact, duplicarea sa, dublul ei simetric, ne aflăm în prezența unui cuplu de contrarii, un mascul și o femelă. Uranos este *el*, Cerul, așa cum Gaia este *ea*, Glia. Odată cu apariția lui Uranos, Iubirea acționează într-un mod diferit. Nici Gaia nu mai scoate de una singură la iveală din străfundurile sale ceea ce poartă în ea, nici Uranos ceea ce poartă în el: unirea acestor două puteri este cea din care iau naștere ființe diferite atât de una, cât și de celălalt.

Uranos nu încetează să se reverse în adâncurile Gaiei. Uranos cel primordial nu are altă activitate decât cea sexuală. Să se împreuneze cu Gaia fără încetare, atât cât îl țin puterile: el nu se gândește decât la aceasta, nu face decât aceasta. Sărmana Gaia se pomenește atunci însărcinată cu o droaie întreagă de copii care nu pot ieși din pântecul ei, care rămân blocați chiar acolo unde i-a conceput Uranos. Cum Cerul nu se desprinde niciodată de Glie, între ei nu există spațiu care le-ar permite copiilor lor, titanii, să iasă la lumina zilei și să aibă o existență autonomă. Aceștia nu pot lua forma care e a lor, nu pot deveni ființe individualizate, pentru că sunt înghesuți în continuu în pântecul Gaiei, așa cum Uranos însuși fusese cuprins în pântecul Gaiei înainte de naștere.

Cine sunt copiii Gaiei și ai lui Uranos? Este vorba, în primul rând, de șase titani și șase surori ale acestora, titanidele. Primul dintre titani se numește *Oceanos*. El e brăul lichid care înconjoară universul și curge în cerc, astfel încât sfârșitul lui *Oceanos* este, de asemenea, începutul lui; fluviul cosmic se varsă, în circuit închis,

în el însuși. Cel mai tânăr dintre titani poartă numele *Cronos*, i se zice „Cronos cu gânduri ascunse”. În afară de titani și titanide, se mai nasc două triouri de ființe absolut monstruoase. Primul trio este cel al ciclopilor – *Brontes*, *Steropes* și *Arges* –, personaje foarte puternice care nu au decât un singur ochi și ale căror nume vorbesc destul de limpede despre genul de metalurgie pe care îl practică ei: bubuitul tunetului, strălucirea fulgerului. Într-adevăr, ei sunt cei care vor făuri fulgerul pentru a-l da în dar lui Zeus. Al doilea trio este format din cei cărora li se spune hecatonchiri, Cei-cu-o-sută-de-brațe – *Cottos*, *Briareus*, *Gyes*. Aceștia sunt niște creaturi monstruoase, de o statură gigantică, care au cincizeci de capete și o sută de brațe, fiecare braț fiind înzestrat cu o forță teribilă.

Alături de titani, acești primi zei individualizați – ei nu sunt, precum Gaia, Uranos ori Pontos, doar numele date unor forțe naturale –, ciclopii reprezintă fulgerele din priviri. Ei posedă un singur ochi în mijlocul frunții, dar acest ochi este scăpărător, precum arma pe care ei o vor oferi lui Zeus. Puterea magică a ochiului. Hecatonchirii reprezintă, în ce-i privește, prin forța lor brutală, capacitatea de a învinge, de a izbândi prin puterea fizică a brațului. Forța unui ochi scăpărător, pentru unii, forța unei mâini care e capabilă să lege, să încleșteze, să zdrobească, să învingă, să domine toată făptura din lume, pentru ceilalți. Totuși, titanii, hecatonchirii și ciclopii sunt în pântecul Gaiei; Uranos e lungit peste ea.

Lumină încă nu există cu adevărat, fiindcă Uranos, întins fiind peste Gaia, menține o noapte continuă. Glia atunci dă frâu liber mâinii sale. Ea este furioasă că trebuie să-și rețină în pântec copiii, care, neputând ieși, o umflă, o apasă, o sufocă. Ea face apel la ei și, în special, la titani, zicându-le: „Luați aminte, tatăl vostru ne face o mare nedreptate, ne supune unor violențe îngrozitoare; aceasta trebuie să înceteze. Trebuie să vă revoltați împotriva tatălui vostru, Cerul”. La auzul acestor cuvinte ferme, titanii, în pântecul Gaiei, sunt cuprinși de spaimă. Uranos, instalat dintotdeauna deasupra mamei lor, de aceeași mărime cu ea, nu li se pare deloc ușor de

învins. Doar ultimul născut, Cronos, acceptă s-o ajute pe Gaia și să se măsoare cu taică-său.

Glia concepe un plan deosebit de șiret. Pentru a-și aduce la îndeplinire proiectul, ea confecționează chiar în interiorul său un instrument, un cosor, o *harpē*, pe care o făurește din oțel călit. Ea pune apoi această seceră în mâna tânărului Cronos. Acesta se află în pântecul mamei sale, acolo unde Uranos se unește cu ea, și stă la pândă, cu ochii în patru. Atunci când Uranos se revarsă înăuntrul Gaiei, el apucă organul genital al tatălui său cu mâna stângă, îl ține strâns și îl taie cu cosorul pe care îl agită în mâna dreaptă. După aceasta, fără a se întoarce, pentru a evita nenorocirea pe care ar putea s-o provoace fapta sa, el aruncă peste umăr membrul viril al lui Uranos. Din acest membru viril, rețezat și azvârlit îndărăt, cad pe pământ picături de sânge, în timp ce sexul însuși este proiectat mai departe, în valurile mării. Uranos, în momentul când este castrat, scoate un urlet de durere și se îndepărtează iute de Gaia. De acum înainte, el va rămâne fixat, fără a se mai mișca, în vârful lumii. Întrucât Uranos este de aceeași mărime cu Gaia, nu există niciun petec de pământ deasupra căruia să nu se găsească, atunci când ridici ochii, un crâmpel echivalent de cer.

Pământul, spațiul, cerul

Castrându-l pe Uranos, la sfatul și prin tertipul mamei sale, Cronos realizează o etapă fundamentală în nașterea cosmosului. El separă cerul de pământ. El creează între cer și pământ un spațiu liber: tot ce va produce pământul, tot ce se va naște din ființele vii va avea loc să respire, să trăiască. Pe de o parte, spațiul s-a deblocat, dar și timpul, de asemenea, s-a transformat. Cât timp Uranos apăsa asupra Gaiei, nu existau generații succesive, ele rămâneau îngropate în interiorul ființei care le produsese. Din momentul când Uranos se retrage, titanii pot să iasă din sânul matern și să procreze, la rândul lor. Se deschide atunci o succesiune de generații. Spațiul